

ВІДГУК

на дисертаційне дослідження

Петренко Марини Вікторівни “Формування у старшокласників професійних ідеалів у процесі технологічної освіти”, поданого до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання

Соціально-економічні зміни в умовах переходу до ринкових відносин вимагають нових підходів до формування особистості школяра. В цивілізованому світі дедалі гострішою стає залежність місця держави від її можливостей у створенні умов для вільного самовизначення громадян, набуття ними доступних знань і професійної майстерності, самореалізації в тій галузі, де найповніше можна проявити свої обдарування. Успішне вирішення цієї проблеми в основному залежить від позитивних результатів у формуванні особистості майбутнього працівника на всіх етапах його шкільного життя.

Перехід України до ринкових відносин супроводжується інтенсифікацією підприємництва, конкуренції, зростанням вимог до рівня професійної підготовки та мобільності кадрів, сформованості відповідної системи цінностей, знань та умінь, ініціативності, здібності брати на себе відповідальність тощо. Успішне вирішення цих завдань значною мірою залежить від ефективності профорієнтаційної роботи як однієї з головних умов активного професійного самовизначення та трудового становлення особистості.

Аналіз результативності професійного самовизначення випускників загальноосвітньої школи в процесі технологічної підготовки, існуючих суперечностей між високим соціальним запитом суспільства на компетентних спеціалістів, здатних високоефективно діяти в умовах стрімкого ускладнення техніки та технологій, і недостатньою розробленістю теоретичних основ формування професійних ідеалів у сучасної молоді

свідчать, що нинішній стан здійснення профорієнтаційної роботи не відповідає сучасним вимогам.

Потрібно зазначити, що до сьогодні й сама проблема формування у старшокласників професійних ідеалів не виступала предметом ґрунтовних теоретико-методичних досліджень.

Тому дисертаційне дослідження М.В.Петренко, в якому розглядаються педагогічні умови формування професійних ідеалів старшокласників у процесі технологічної підготовки, виходячи із вимог Національної стратегії розвитку освіти України на період до 2021 року, Постанови Кабінету Міністрів України “Про затвердження Концепції державної системи професійної орієнтації населення”, Концепції профільного навчання в старшій школі та сучасних психолого-педагогічних досліджень, не викликає сумнівів щодо актуальності і науково-практичної значущості. Воно виконане у відповідності до науково-дослідної теми лабораторії трудового виховання і профорієнтації Інституту проблем виховання НАПН України “Науково методичне забезпечення професійного самовизначення учнів старших класів в умовах профільного навчання” (державний реєстраційний номер теми 0111U000055).

На основі критичного аналізу теоретичних джерел дисертантка окреслила коло питань, які поки що не знайшли наукового розв’язання, що й дало їй можливість чітко визначити мету і теоретико-методологічні засади дослідження, правильно сформулювати його об’єкт, предмет, завдання і гіпотезу. Якщо вести мову про структуру дисертації, то вона науково доцільна, концептуально виправдана, включає в себе вступ, три розділи, висновки та додатки. Робота викладена на 295 сторінках.

Необхідно відзначити глибоке опрацювання дисертанткою наукових джерел з проблематики професійного самовизначення та формування професійних ідеалів учнівської молоді. Зокрема, у роботі на основі критичного аналізу філософських, соціологічних, психолого-педагогічних

аспектів формування різного виду ідеалів, пропонується авторське трактування даної педагогічної категорії, що розглядається як сформований на основі осмислення об'єктивно заданих у суспільстві уявлень про людину-професіонала ідеальний образ власного професійного майбутнього, який задає сферу вибору професії старшокласником, оволодіння нею та досягнення високих соціально-професійних стандартів інженерних і робітничих професій. Відтак, структурними компонентами професійного ідеалу у роботі виокремлюються пізнавально-рефлексивний, мотиваційно-цільовий, процесуально-результативний, що віддзеркалюють ціннісно-сміслову основу досліджуваного феномену.

Результати ретроспективного аналізу державних та нормативних документів, що стосуються вимог ринку праці до спеціалістів виробничої сфери, та реформування старшої школи і технологічної освіти в ній, дали змогу автору розкрити особливості формування професійних ідеалів старшокласників під час технологічної підготовки, а саме: зміст технологічного напрямку профільного навчання старшокласників задає диференціацію професійних ідеалів інженерно-технічних і робітничих професій у державному, приватному і підприємницькому секторах промисловості, сільського господарства та сфери обслуговування.

Таким чином дисертантка доводить, що формування у старшокласників професійних ідеалів визначається загальними тенденціями розвитку технологічного напрямку профільного навчання старшокласників і тенденціями його удосконалення на засадах проектно-технологічного підходу, що окреслює профорієнтаційні можливості пізнавально-рефлексивної, пошукової професіографічної та предметно-практичної діяльності старшокласників професійної спрямованості.

Не менш важливим доробком М.В.Петренко, з огляду на досліджувану проблему, є розроблена нею методика діагностування сформованості у старшокласників професійних ідеалів у контексті технологічної підготовки

як сукупності методик: “Моя самооцінка” (Т. Лірі); “Мотивація досягнення” (М. Корольчук); “Карта інтересів” (Б. Федоришин); авторська анкета “Визначення рівня сформованості у старшокласників професійних ідеалів”; методика “Незакінчені речення”; тест Беннета тощо.

Досить вдалим є визначені дисертанткою критерії сформованості у старшокласників професійних ідеалів: когнітивна складність і самооцінка професійно-рефлексивних знань старшокласника про ідеальний образ власного професійного майбутнього (відповідно до пізнавально-рефлексивного компоненту, згідно з яким старшокласник набуває знань про об’єктивні стандарти виробничих професій та виявляє ціннісне ставлення до них); спрямованість на майбутню професію і рівень професійних домагань у ній (відповідно до мотиваційно-цільового компоненту, який відображає визначеність і вмотивованість оволодіння професією виробничої сфери у промисловості, сільському господарстві, сфери обслуговування державного, приватного і підприємницького сектору економіки); стійкість та дієвість професійних ідеалів (відповідно до процесуально-результативного компоненту, який охоплює практичну складову професійного ідеалу і унаочнює сформованість ціннісного ставлення до майбутньої професії), відповідні показники та схарактеризовані нею рівні їх сформованості: ціннісно орієнтований, ціннісно опосередкований, ціннісно ситуативний.

Досить широкою є експериментальна база дослідження, яка охоплювала загальноосвітні школи міст Києва, Канева, а також сільські школи Житомирської області.

Надзвичайно цікавими є результати констатувального етапу дослідження, які відобразили наявний стан сформованості у старшокласників професійних ідеалів за регіональними і гендерними особливостями та засвідчили переважаючий ціннісно опосередкований й ціннісно ситуативний рівень сформованості даного особистісного утворення.

Вагомим результатом виконаного М.В.Петренко дисертаційного

дослідження є обґрунтовані нею педагогічні умови підвищення ефективності процесу формування у старшокласників професійних ідеалів у межах технологічного напрямку профільного навчання загальноосвітнього навчального закладу. До таких вона відносить: активізацію пізнавально-рефлексивної сфери старшокласника в контексті ідеального образу його власного професійного майбутнього; підсилення практичної спрямованості профорієнтаційної діяльності старшокласника шляхом виконання практичних робіт і самостійних завдань; організацію пошукової професіографічної діяльності старшокласника для розширення знань про об'єктивно задані соціально-професійні стандарти професії; залучення старшокласників до виконання спеціально змодельованих профорієнтаційних завдань у проектно-технологічній діяльності.

Система педагогічних умов формування у старшокласників професійних ідеалів у процесі технологічної підготовки проектується дослідницею з урахуванням визначених нею компонентів, проаналізованих теоретичних засад та здійсненого констатувального етапу дослідження, що відображає відповідний науковий рівень дисертантки.

На конкретних прикладах, чітко, ґрунтовно й зважено авторкою розкривається процедура експериментальної перевірки заявлених педагогічних умов.

Так, перша педагогічна умова – активізація пізнавально-рефлексивної сфери старшокласника у контексті ідеального образу його власного професійного майбутнього – впроваджувалася у процесі оволодіння старшокласниками змістом варіативного модуля профорієнтаційного спрямування “Мій професійний ідеал” (для 10 класів), а також під час проведення циклу виховних годин профорієнтаційного змісту (11 клас).

Для реалізації другої педагогічної умови – підсилення практичної спрямованості профорієнтаційної діяльності старшокласника шляхом виконання практичних робіт і самостійних завдань – дисертанткою

розроблено і впроваджено “Паспорт вибору професії”, який мав на меті систематизувати профорієнтаційну діяльність старшокласника (10–11 класи) у контексті становлення в нього ідеального образу власного професійного майбутнього.

Неординарно реалізовувалася третя педагогічна умова – організація пошукової професіографічної діяльності старшокласника для розширення знань про об’єктивно задані соціально-професійні стандарти професії – за допомогою профорієнтаційних квестів з алгоритмом пошукової професіографічної діяльності, які забезпечували кожного старшокласника ґрунтовними і самостійно здобутими знаннями про шляхи оволодіння обраною професією у визначеному професійному навчальному закладі.

Досить сучасною є четверта умова – залучення старшокласників до виконання спеціально змодельованих профорієнтаційних завдань у проектно-технологічній діяльності, яка впроваджувалася через систему професійних випробувань старшокласників під час виконання проектів, передбачених навчальними програмами технологічної підготовки. Саме профорієнтаційний потенціал проектної діяльності, як основної форми організації технологічної підготовки у старшій профільній школі, як стверджує дисертантка, дав змогу безпосередньо залучити старшокласників до виконання дій, які моделюють професійну працю спеціаліста у сфері інженерно-технічних і робітничих професій.

Незаперечним і доказовим є матеріал дисертації, в якому розкриваються результати дослідно-експериментальної частини дослідження, досить послідовно охарактеризовано його етапи; узагальнено результати; здійснено прогнозування подальшого розвитку досліджуваної проблеми.

У загальному, на підставі вивчення дисертаційного дослідження, публікацій М.В.Петренко можна стверджувати, що найбільш істотні наукові результати полягають у тому, що в ньому вперше обґрунтовано педагогічні умови формування у старшокласників професійних ідеалів у процесі

технологічної підготовки; визначено критерії сформованості у старшокласників професійних ідеалів, відповідні показники та схарактеризовано рівні; розкрито особливості формування професійних ідеалів старшокласників у процесі технологічної підготовки; уточнено сутність поняття “професійний ідеал старшокласника; набули подальшого розвитку зміст, форми та методи формування у старшокласників професійних ідеалів під час технологічної підготовки.

Виконане дисертаційне дослідження має й вагому прикладну цінність, оскільки одержані результати дали можливість М.В.Петренко сформулювати ґрунтовні наукові висновки і практичні рекомендації, які можна використовувати в системі профорієнтаційної роботи, профільної та допрофільної технологічної підготовки учнів загальноосвітніх навчальних закладів. Розроблений нею варіативний модуль “Мій професійний ідеал” навчальна програма курсу профорієнтаційного спрямування “Побудова кар’єри”, який схвалено комісією з трудового навчання і креслення Науково-методичної ради з питань освіти МОН України; комплекс практичних і самостійних робіт у “Паспорті вибору професії”; профорієнтаційний квест з алгоритмом пошукової професіографічної діяльності старшокласників; спеціально змодельовані профорієнтаційні завдання у проектно-технологічній діяльності знайдуть широке застосування вчителями технологій, класники керівниками, керівниками гуртків і т.д.

У опублікованих за темою дисертації 17 наукових і навчально-методичних працях, з яких: 6 статей у наукових фахових і періодичних виданнях (з них 1– у зарубіжному); 5 статей у матеріалах конференцій; 6 – в інших виданнях послідовно і глибоко викладено ключові наукові положення роботи, висновки та рекомендації. Зміст автореферату в загальному адекватно відображає основні положення дисертаційної роботи.

У цілому є всі підстави стверджувати, що представлена дисертаційна робота відзначається змістовністю, обґрунтованістю ключових позицій, є

самостійним дослідженням важливої педагогічної проблеми і за своєю значущістю є вагомим внеском у розвиток теорії і методики виховання. Необхідно відзначити високий науковий та методичний рівень М.В.Петренко, який проявився у чіткому, коректному плануванні і здійсненні педагогічного дослідження, застосуванні комплексу теоретичних, емпіричних та математичних методів.

Позитивно оцінюючи в загальному дисертаційну роботу, необхідно відзначити, що вона не позбавлена окремих недоліків:

1. Як на наш погляд, у роботі варто було більш розлогіше визначити мету дослідження, оскільки у заявленому вигляді вона відображає тільки одне завдання.

2. Доречним, як на наш погляд, був би у дисертації аналіз досвіду формування професійного ідеалу у старшокласників Європи та Америки. Це дало б змогу порівняти та використати позитивний досвід зарубіжної системи профорієнтаційної роботи.

3. Досить збідненим у дисертації є матеріал, у якому розкривається теорія і практика технологічної підготовки учнів старших класів. До того ж в одних місцях освітня галузь називається «Технологія», а інших «Технології».

4. У роботі автор, аналізуючи дослідження науковців щодо структурних складників ідеалу та професійного самовизначення, чомусь виокремлює спочатку критерії, а по тексті йде мова про компоненти. Не зовсім вдалим є рис. 2.1.

5. Не завжди послідовною є наукова позиція дисертантки. Зокрема, на сторінці 114 вона стверджує, що методологічними засадами процесу формування у старшокласників професійних ідеалів є особистісно-діяльнісний та проектно-технологічний. У той же час, вже на стор. 116 досить повно розглядається компетентнісний підхід.

6. Доцільно було б запропонувати більш чітку модель експерименту, результати якого давали не тільки кількісну характеристику, а

й відображали якісні зміни у сформованості професійного ідеалу старшокласників.

7. Як і значна частина здобувачів, М.В.Петренко в окремих місцях дисертаційного дослідження дещо захоплюється описовістю фактів, подій, допускає окремі повтори викладеного матеріалу.

8. Зазначимо, що висновки дисертації викладені на 10 сторінках, в той час як у авторефераті вони значно скорочені. До того ж робота не позбавлена стилістичних та орфографічних помилок.

Варто відмітити, що зроблені зауваження суттєво не знижують загальної наукової і практичної цінності здійсненого дослідження.

Вважаю, що рецензоване дисертаційне дослідження є актуальною, самостійно виконаною, завершеною науковою працею, яка відповідає чинним вимогам щодо кандидатських дисертацій, а його автор Петренко Марина Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.07 – теорія і методика виховання.

Офіційний опонент: доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки та освітнього менеджменту

Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

22.09.2016 р.

О.М. Коберник